

DAGENS FRÅGOR

Berlin

De politiska växelbad med vars hjälp Chrusjtjev anser sig kunna komma till rätta med västsidans obstinata omedgörlighet i Berlinfrågan är otvivelaktigt påfrestande för en patient som inte längre har ungdomens robusta hälsa. Passagera blir allt snabbare, de västliga utrikesministeriernas experter hinner inte analysera den senaste Moskva-noten eller separera valdemagogi från seriösa anbudsposter i Chrusjtjevs senaste tal förrän nya och överraskande referat matas fram ur teleprintrarna.

Vad kan orsaken vara till att Sovjet valt just denna tidpunkt att akutisera motsättningarna på den allra mest inflammerade punkten i anliggningsytan mellan öst och väst, samtidigt som man underlåtit att följa upp halvfärdiga framgångar på marknader av betydligt lättare slag: Egypten, Persien, Finland. I fråga om tidpunkten gäller väl, att Moskva inte behövt anlita den mera sofistikerade delen av sin underrättelseapparat för att konstatera att väst just nu och en tid framöver befinner sig i ett markerat svaghetstillstånd. Militärt står man mitt i skalömsningen mellan konventionellt bombflyg och robotar. Den politiska ledningen är försvagad av sjukdom, ålderdom och allsköns interna bekymmer.

När man i väst bedömer rysk utrikespolitik sker detta oftast fortfarande med utgångspunkt från föreställningen, att denna liksom på Stalins tid

icke har någon inrikespolitisk dimension, att den i huvudlinjer såväl som i enskildheter fastlägges av den som för tillfället sitter på pyramidens topp utan sidoblickar på hemmaopinionen. Det är mot denna bakgrund ägnat att åstadkomma förvirring i väst när ett inlägg i den utrikespolitiska debatten från Chrusjtjevs sida av honom själv efteråt med ett flin betecknas såsom valpropaganda.

Självfallet äger inte det ryska folkets breda massa något som helst inflytande över utrikespolitiken. Å andra sidan förefaller det ostridigt att Chrusjtjevs politik i en helt annan grad än Stalins baseras på kontakt med en kvalificerad opinion, närmast partiets toppskikt. Såsom den engelske journalisten Edward Crankshaw nyligen framhållit i en mycket beaktansvärd artikelserie i *Observer* är Chrusjtjevs position inte etablerad i stalinistisk mening: ingen ledare kan numera bli starkare än systemet självt. Orsaken till att Chrusjtjev lyckades få exekutiven med sig mot Malenkov var att den senare försökte att etablera sig såsom enväldshärskare av stalinistisk typ och med utnyttjandet av stalinistiska metoder. Chrusjtjev framstår som den s. k. inre partidemokratiens gemensamma nämnare och har därigenom — och sannolikt även av personlig läggning — ett löpande behov att övertyga, att propagera, att vinna popularitet.

Inom det ryska toppskiktet torde f. n. härska en utomordentligt stark känsla av övertag över västern i mili-

tärt såväl som diplomatiskt avseende. Det markerade försprång på robotrustningsområdet, som i amerikansk militärjournalistik kallats »the missile gap», har givetvis i Moskva underblåst en tendens att vilja smida medan järnet är varmt. Vad man tänker sig är nog mindre ett öppet krig än en förhandling med utomordentligt starka kort på hand. Läget är med andra ord exakt motsatt det som västmakterna hoppades kunna åstadkomma genom NATO — att kunna förhandla med Sovjet »from a position of strength». Chrusjtjev måste nu med eller mot sin vilja hålla sig på kammen av denna aktivistiska våg inom Sovjets ledande skikt.

Att just Berlin valts som objekt för denna förhandling under revolverhot är mindre märkligt. Västberlin har ända sedan kriget varit den stora läckan i den kommunistiska ångpannan, den läcka som gör att man inte kan få trycket att stå helt tillfredsställande någonstans i satellitvärlden. Det gäller arbetsnormerna i fabriker i första hand. Efter Berlinupproret har man inte vågat någon riktigt hård dust med den östtyska arbetarvärlden. Varje försök att öka utsvetningen i form av höjda prestationsnormer har till följd ännu högre flyktsiffror via Berlin. Det gäller indoktrineringen av de intellektuella, som inte kan ta någon riktig fart så länge flyktvägen västerut ännu står öppen. Demoraliseringen stannar inte väster om Oder-Neisse: en slutgiltig likvidering av vad som är kvar av epoken Gomulka kan knappast tänkas förrän vägen över Berlin täpps till.

Det är mot bakgrunden av dessa för disciplinen inom hela satellitvärlden så väsentliga förhållanden som aktionen mot Berlin får ses. Västsidan kommer i maj att stå inför sitt hittills allvarligaste ställningstagande. Med hänsyn till att man i Washington re-

dan låtit sin procedurordning fram till första skottet på autostradan till Berlin läcka ut förefaller dessvärre utsikterna inför sommaren 1959 inte påfallande ljusa.

Invitationen till Krusjtjev

Den 25 februari meddelades officiellt att Sovjetunionens ministerpresident, Nikita Krusjtjev, fått definitiva inbjudningar att i år besöka Danmark, Norge och Sverige. Beträffande tidpunkten för besöket angavs — diplomatiskt nog — att den borde vara lämplig för båda parter. Från svenskt håll tillades att mitten av augusti skulle passa bra för svenska regeringen.

Invitationen till Krusjtjev föregicks av en livlig offentlig diskussion av en art, som inte vanligen brukar förknippas med besök av statsmän från främmande länder. För att få de rätta hållpunkterna för ett bedömande av denna diskussion torde det vara ändamålsenligt att rekapitulera resp. rekonstruera »affären Krusjtjevs» förhistoria.

Utgångspunkten var otvivelaktigt det besök, som de skandinaviska ländernas statsministrar — först Gerhardsen och H. C. Hansen, därefter Erlander — i början på år 1956 avlade i Sovjetunionen. Detta följdes såsom en i den uppkomna situationen naturlig sak av en inbjudan till dåvarande ryske regeringschefen Bulganin resp. förste partisekreterare Krusjtjev om ett återbesök. Denna inbjudan, som givetvis skedde i samförstånd de skandinaviska ländernas regeringar emellan, framfördes i slutet av maj 1956 av varje regering för sig genom ambassadörerna i Moskva. Bulganins och Krusjtjevs svarsvisiter avsågs skola äga rum på våren 1957 varvid de för-

utsattes komma att besöka de tre länderna under en och samma resa.

På hösten 1956 utbröt emellertid den ungerska folkresningen, som genom en rysk militär intervention kvävdes i blod. Den spontana och enhälliga avsky, som det ryska övergreppet utlöste inom den demokratiska opinionen i samtliga de skandinaviska länderna, ledde självfallet till att de ryska ledarnas svarsvisiter uppsköts på obestämd tid.

Två år senare, eller med andra ord i höstas, aktualiserades frågan om det ryska besöket på nytt. Exakt hur och av vilken anledning detta skedde har tillsviðare inte kunnat fastställas. Från svensk sida har under hand gjorts gällande, att initiativet ursprungligen härrörde från den norske ambassadören i Moskva, Gundersen — vilket har sitt kuriositetsintresse i betraktande av den norska pressens beskyllningar mot Sverige för att ha framtvingat den nya invitationen.

Alltnog — i samband med Nordiska rådets överläggningar i Oslo i november förra året dryftades frågan på nytt av de skandinaviska regeringarnas representanter. Det sipprade därvid ut att en inbjudan till den ryske regeringschefen — numera Krusjtjev, sedan Bulganin eliminerats — var högaktuell; om den tillämnade tidpunkten för besöket blev dock ingenting bekant. Berlin Krisen medförde nya betänkligheter mot att göra inbjudningen definitiv; både på norskt och danskt håll förmärktes nu utpräglad tveksamhet. Inför det nordiska ministermötet i Oslo i januari innevarande år visste emellertid ett AP-telegram från Köpenhamn, som åberopade »en välinformerad dansk källa», berättat att ett definitivt beslut om den ryska svarsvisiten skulle fattas vid mötet. Det uppgavs också att inbjudningarna skulle utfärdas inom kort och gälla någon tidpunkt under

sommaren, som senare skulle fastställas.

På vederbörligt norskt håll dementerades denna uppgift utan vidare, medan det svenska utrikesdepartementet meddelade att frågan ej stod på dagordningen för mötet, vilket inte hindrade att den kunde tänkas komma på tal. Vad hände då vid ministermötet? Så vitt man vet tog Gerhardsen upp saken genom att framhålla, att man antingen måste utfärda en inbjudan eller också skicka återbud; frågan kunde inte hållas svävande hur länge som helst. Man torde efter detta ha fattat ett preliminärt beslut om att besöket skulle äga rum någon gång under året, men att den närmare tidpunkten skulle fixeras först efter fortsatt samråd — detta dels med hänsyn till Berlin Krisen, dels med hänsyn till att H. C. Hansen genom sjukdom varit förhindrad att närmare dryfta saken med ledande danska politiker utanför regeringen.

Kort efteråt blev statsminister Gerhardsen vid en presskonferens tillfrågad om huruvida Krusjtjev skulle komma till Skandinavien. Han svarade då: vi väntar att han skall komma *i år*. Detta var första gången i frågans nya skede som en tidsbestämning gjorts från officiellt håll. Därmed skapades inte blott för norska utan även för de övriga skandinaviska regeringarnas del vad som måste betraktas som ett fait accompli.

Såväl Erlander, som än mer H. C. Hansen vilken inte på allvar kommit i gång med sina sonderingar, torde bokstavligen talat ha tagits med överrumpling genom Gerhardsens uttalande. Anmodad om en kommentar förklarade Erlander — som från utrikesnämnden väl kände till högerns och folkpartiets olust inför en inbjudan — att han hoppades att besöket skulle kunna äga rum *i år*. Oförberedd på Gerhardsens uttalande som

han var hade han då av allt att döma inte haft tillfälle att samråda med oppositionsledarna. Hrr Hjalmarson och Ohlin utfärdade omedelbart deklara- tioner, i vilka de tog avstånd från den planerade invitationen, bl. a. med hänvisning till Ungernhändelserna, det ryska förtrycket av Balticum, in- blandningen i Finlands inre angelä- genheter och Berlinfrågan. Center- partiledaren, hr Hedlund, som på sin tid medföljde Erlander till Ryssland, uttalade sig inte.

Hrr Hjalmarson och Ohlin fick stöd framför allt från de ledande folkparti- organen, medan högertidningarna som regel intog en så att säga mer real- politisk hållning. Mest markant tog denna sig uttryck i Svenska Dagbla- det, som t. o. m. begagnade uttrycket »missriktad talträngdhet» om de bägge partiledarnas deklara- tioner.

Även i Norge — där som nämnts Sverige utpekades som tillskyndare av invitationen — och framför allt i Danmark framkallade Gerhardsens oförmodade tillkännagivande en täm- ligen kraftig reaktion inom opposi- tionspartierna och deras press. H. C. Hansen, som synbarligen iråkat den mest besvärliga situationen, meddelade att frågan fick tas under omprövning. Detta framkallade på sina håll den föreställningen att Danmark skulle ändra ståndpunkt och att besöket följaktligen inte skulle kunna bli av. Förmodligen berodde denna uppfatt- ning på vad man skulle kunna kalla ett semantiskt missförstånd. Med om- prövning torde den danske regerings- chefen inte ha avsett något annat än att man skulle gå igenom ärendet en gång till — vilket var så mycket mera påkallat, som någon genomgång knap- past tycks ha skett tidigare. Resulta- tet blev som bekant, att den danska regeringen kort efteråt meddelade att Danmark stod fast vid sitt preliminära beslut. Därefter utfärdades de tre re-

geringarnas samtidiga inbjudan. Den tidpunkt om vilken man enades har förestavats av flera skäl, av vilka de viktigaste sannolikt är dels att man hoppas att Berlinkrisen då skall ha fått en lösning, dels att man är ange- lägen om att få besöket överstökad in- nan någon ny kris seglar upp.

Ödets ironi ville att inbjudningarna kom att överlämnas samma dag som den ryske regeringschefen i ett hästkt tal hotade västmakterna med krig för Berlinfrågans skull.

Enligt en korrespondens från Mosk- va, publicerad i Ny Dag den 27 febru- ari har Krusjtjev vid samtal med medlemmar av Världsfredsrådet för- klarat, att han med nöje mottar inbju- dan att besöka Skandinavien. Denna förhandsuppgift fick några veckor senare officiell rysk bekräftelse.

Hr Hjalmarson har alltid med lika stor frimodighet som konsekvens häv- dat sin rätt att i egenskap av enskild svensk riksdagsman få säga sitt hjär- tas mening om den ryska politiken och förhållandena i Ryssland. Det är en ytterst sympatisk ståndpunkt, som bidragit till att ge utrikesdebatterna i Sveriges riksdag det lilla mått av frisk- het, färg och konkretion de äger. Om man således både kan förstå och re- spektera hans — liksom hr Ohlins — uttalanden i affären Krusjtjev kan det knappast förnekas att — såsom läget nu en gång utvecklats sig — åt- skilliga skäl talar för att besöket blir undanstökad. Ingen kan missta sig på de känslor med vilka den demokra- tiska opinionen i Sverige omfattar Krusjtjev och den politik han före- träder. Men det är inte det saken gäl- ler. Svenska regeringen har endels försatt sig endels försatts i en tvångs- situation, som det är svårt att honné- tement lösa på annat sätt än det rege- ringen nödgats välja. Det finns ingen

anledning att tro att den — om man bortser från hr Undén — gör vad den gjort för nöjes skull; den gör det för skams skull.

Roten och upphovet till det onda är — som framgått — den ryska resa till vilken hrr Erlander & Co. av den be- drägliga tövädersstämningen i början av år 1956 lät förleda sig. Ursprung- ligen var det ju meningen att den skulle haft »privat» karaktär, men den blev »halvofficiell», enligt hr Erlander därför att Wallenberg-saken skulle kunna dryftas. Man hade haft lättare att ursäkta resan om ett resultat i denna sak verkligen nåtts — men hur som helst var skadan gjord och stod inte att ändra. Hur mycket man än må be- klaga eller ogilla den erlanderska fra- terniseringsfärden, sedan den en gång skett måste en återvisit betraktas som mer eller mindre oundviklig.

Att den uppsköts med hänsyn till Ungern-händelserna är självklart, att den just nu på nytt aktualiserats är något som den svenska regeringen knappast torde kunna lastas för. På- tryckningar har av allt att döma gjorts på Sverige inte blott från norskt utan också — vilket kanske bedömts väl så viktigt — från finländskt håll. Än mindre kan Sverige stäl- las till ansvar för tidpunktens fix- ering; den beror helt och hållet på Gerhardsens lapsus linguae vid den famösa presskonferensen. I och med att den hade inträffat återstod i den skandinaviska enighetens namn inte mycket annat att göra än att utfärda inbjudningarna till en viss tid — vil- ket ger den lärdomen att kontakten mellan de skandinaviska regeringarna kunde vara bättre organiserad.

Vad man kan anmärka på synes vara mindre att regeringarna vidhål- ler sin ursprungliga ståndpunkt än att invitationerna utfärdats innan man vet hur Berlinkrisen avlöper. Däråt var emellertid i det uppkomna läget

inget att göra och man kan förstå önskemålet om att snarast få saken ur världen. Det är svårt att dela Svenska Dagbladets förhoppningar om att be- söket kanske kan bidra till ökad för- ståelse i Kreml för svensk politik — den bedömningen förefaller väl opti- mistisk. Däremot finns all anledning att instämma i tidningens påpekande att ingen bör inlägga något mer i invitationen än vad den verkligen är, nämligen en hövlighetsåtgärd i enlig- het med internationell sedvänja.

Det gäller nu att göra — inte det bästa möjliga av Krusjtjevs besök, ty det bästa är en fiende till det goda, men det minsta möjliga.

Tysk historisk publikation blir kommunistisk

Hur metodiskt den östtyska kommu- nismen arbetar för att ta dittills ob- jektiva vetenskapliga publikationer i sin tjänst, visar på nytt ett upprörande fall i Öst-Berlin. Det gäller »Jahres- berichte für deutsche Geschichte», en bibliografi över tysk historisk littera- tur, som utkommit sedan mitten av 1920-talet och som haft bytesförbin- delser med lärda verk över hela värld- en. Detta verk har hittills åtnjutit ett högt anseende som opartiskt refere- rande, politiskt oberoende fackbiblio- grafi. I dagarna har dess utgivare se- dan begynnelsen, Werner Schochov, utsänt ett patetiskt brev till alla de institutioner, med vilka hans verk haft bytesförbindelser.

Ända sedan slutet av det senaste världskriget har redaktionen för »Jah- resberichte» varit knuten till den tyska vetenskapsakademien i Öst-Ber- lin. Från första stund har utgivaren haft att utstå hårda strider med de kommunistiska myndigheterna för att bevara tidskriftens objektiva inställ- ning, och fram till sommaren 1958 lyc- kades han framgångsrikt värja redak-

tionen från politiska inflytanden. Detta lyckades trots att bibliografien våren 1956 underställdes det kommunistinspirerade »Institut für Geschichte» vid akademien.

Våren 1957 var hela manuskriptet färdigt till bibliografien för åren 1953-1954. I december samma år låg verket redo att ombrytas för att kunna publiceras sommaren 1958. Tryckningen blev emellertid gång på gång uppskjuten, samtidigt som mot-sättningarna växte mellan utgivaren och »Institut für Geschichte». Från institutets håll krävde man att bibliografien skulle reformeras till huvud och lemmar för att bringas i överens-stämmelse med »andan i vår folkde-mokratiska stat och med den nya hi-storietvetenskap, som utvecklar sig i vår stat». Institutet preciserade kra-ven på den tryckfärdiga delen på föl-jande sätt. Urvalsprincipen skulle bli en annan än tidigare. I stället för att registrera all nyutkommen litteratur till Tysklands historia, skulle man ta med sådana böcker, som främjade »den framåtskridande, fredsvänliga, demokratiska och socialistiska histo-rieskrivningen». Ur dessa utgångs-punkter kunde delen 1953-1954 varken godtagas i sin nuvarande eller i lätt modifierad form.

Eftersom utgivaren inte kunde böja sig för dessa direktiv, återstod det endast för honom att dra sig tillbaka. Han befinner sig nu i Väst-Berlin. Även hans närmaste man avlägsnades från sin post.

Sedan dess har kommunisterna för-sökt att anskaffa en ny ledning för bibliografien för att helt omvandla den tryckfärdiga delen 1953-1954 i det socialistiska framåtskridandets anda. De institutioner som har bytes-förbindelser med »Jahresberichte für deutsche Geschichte» kommer att i si-nom tid kunna beskåda det renove-rade verket. De kan därefter fundera

över om de i fortsättningen genom bokbyten bör understödja ett företag som bara har namnet gemensamt med det gamla och vars verksamhet är di-rekt stridande mot fri vetenskap i väs-terländsk mening.

Kvinnans frigörelse i Algeriet

de Gaulles sanerings- och rekonstruk-tionsarbete har redan tagit sig uttryck i ett häpnadsväckande raskt genom-fört lagstiftningsarbete. *Journal Offi-ciel* sväller av lagar och förordningar, som kanske i vissa fall även tidigare regeringar gärna önskat genomföra men inte haft kraft eller tid nog för. Av naturliga skäl kommer uppmärksamheten, åtminstone utanför Frank-rike, att särskilt koncentreras på det omfattande programmet för uppryk-ning av Algeriet — efter sina insatser på det området måste de Gaulle hu-vudsakligen komma att bedömas.

För kort tid sedan publicerades en lag, som säkert kan komma att betyda lika mycket för att förbättra förhål-landena i Algeriet som en del mera omtalade ekonomiska eller sociala projekt. Genom lagen av den 4/2 1959 om äktenskap i Algeriet och vissa andra nordafrikanska områden ges i ett slag halva Algeriets befolkning, kvinnorna, en möjlighet till en väsent-lig förbättring i en alltför ofta tröst-lös tillvaro.

Den hittills rådande mohamme-danska rätten har för kvinnorna med-fört en starkt underordnad och prak-tiskt taget rättslös ställning i äkten-skapet. Visserligen förekommer mång-gifte numera mycket sällan. I andra avseenden har kvinnans situation dock varit ofri och otrygg. En flicka har till att börja med inte haft rätt att på något sätt blanda sig i det val av make, som hennes far träffat för hennes räkning — det har också ofta

hämt att kvinnan inte sett sin man före bröllopet.

Mycket ofta har det också kunnat inträffa, att flickor blivit bortgifta redan som barn. — Det för kvinnorna mest påfrestande och ogynnsamma har dock varit skilsmässolagstiftningen. En hustru har enligt denna inte haft möjlighet att få skilsmässa annat än i vissa strängt begränsade fall och genom hänvändelse till myndighet. Mannen har däremot i praktiken kunnat skilja sig från sin hustru av vilken orsak som helst, helt enkelt genom att tre gånger uttala formeln »Jag förskjuter dig». Hustrun har därvid inte kunnat göra anspråk på någon form av underhåll.

I detta tillstånd innebär den nya franska lagen genomgripande förändringar. Till att börja med fastslås att äktenskapet för att äga giltighet förutsätter båda parternas samtycke. Vidare stadgas om minimiålder för äktenskap — 18 år för mannen och 15 år för kvinnan. För att äktenskapet skall kunna upplösas fordras domstolsutslag, som meddelas på begäran av endera av makarna. Likställigheten i detta avseende är otvivelaktigt ur kvinnornas synpunkt det centrala i lagen. Denna förutsätter dessutom underhållsskyldighet vid skilsmässa. Lagen talar givetvis även här om båda makarna som principiellt jämställda. I verkligheten kommer den självfallet att fungera som ett skydd för den hittills praktiskt taget rättslösa fränskilda kvinnans intressen.

Det kan redan anses klart, att de Gaulle genom den nya äktenskapslagen vunnit mycket starka sympatier för den franska regimen bland de muselmanska kvinnorna. Det måste hållas i minnet, att den nordafrikanska nationalismen till stor del behärskas av fanatiskt mohammedanska grupper. En seger för dessa skulle för den kvinnliga delen av befolkningen inga-

lunda medföra någon »befrielse». Tvärtom skulle den sannolikt innebära, att den gamla religiöst bestämda lagstiftningen konserverades, dvs. fortsatt förtryck och rättslöshet för kvinnornas del. Påfallande är, att vissa radikala, starkt känslomättade bedömningar av den algeriska rebellrörelsen, under allmänt tal om frihet och oberoende, nästan helt synes ha bortsett från, att problemet rörande det franska »förtrycket» möjligen kan te sig annorlunda om det betraktas ur kvinnlig synpunkt. Den nya äktenskapslagen är ett intressant exempel på att en utveckling i riktning mot västerländska ideal om frihet och människovärde för Algeriets befolkning är beroende av den franska styrelsens fortsatta möjligheter att genomföra sitt moderniseringsarbete.

Från författningsverkstaden

Uppgifterna om den nu pågående fasen i författningsutredningens arbete har hittills haft karaktär av indiskretioner. Det är därför än så länge synnerligen svårt att få klart för sig, vad som är verkliga preliminära beslut och vad som endast är uppslag till diskussion liksom hur majoritet och minoritet kan förhålla sig i de särskilda fallen. Men det intryck, som man hittills fått, är tyvärr delvis det av en besynnerlig lust att föreslå ändringar för ändringarnas egen skull.

Det borde vara klart för alla, att i frågor av detta slag varsamhet och respekt för traditionen påkallas både av psykologiska skäl och av hänsyn till landets anseende. Ändringar bör endast företagas i sådana fall, där de är önskvärda av vägande praktiska skäl. Vid bedömandet av vad som verkligen är praktiskt påkallat, finns det alla skäl att hålla i minne, hur smidigt och väl det hos oss liksom i

flera andra länder har varit möjligt att låta en ny konstitutionell praxis taga gestalt och slå fullständigt igenom utan några ändringar eller med relativt obetydliga ändringar av grundlagarnas bokstav.

Att döma av de hittills bekanta indiskretionerna tycks utredningen ha fått för sig, att den bör föreslå sammanförandet av regeringsformens och riksdagsordningens viktigare bestämmelser i en enda författningstext, vilken ensam skulle få bära namnet grundlag. Successionsordningen och tryckfrihetsförordningen skulle enligt samma källor upphöra att ha denna beteckning men dock även i fortsättningen kunna ändras blott i samma former som grundlagen.

Det behövs en mycket livlig verksamhetslust på det konstitutionella området, parad med stark brist på kritik och verklighetssinne, för att finna dessa »reformer» på något sätt erforderliga. Sedan 1600-talets förra hälft har vi haft distinktionen mellan regeringsform och riksdagsordning, och inte ens den vildaste konstitutionella fantasi kan gärna lyckas att göra det sannolikt, att detta vållat några svårare olägenheter. Vår regeringsform är Europas äldsta skrivna författning, överträffad blott av Förenta staternas konstitution av 1789. Regeringsformens höga ålder är inte endast ett historiskt traditionsvärde, som på ett lyckligt och lättfattligt sätt markerar kontinuiteten i vår historiska utveckling, det är en ingalunda föraktlig psykologisk tillgång utåt, som stärker vår prestige. Att offra dessa värden på det onyanserade reformjäktets altare borde vara uteslutet. Endast de mest tvingande praktiska skäl — och vilka skulle de väl vara? — skulle kunna göra en förändring här rimlig.

Successionsordningen har haft grundlagskaraktär, sedan detta begrepp först utbildades, tryckfrihets-

ordningen fick det första gången 1766 och har sedan haft det från 1809. Utredningen tycks som sagt anse, att bägge fortfarande i realiteten skulle få ha denna karaktär. Varför i all världen skulle de då inte också få fortsätta att kallas grundlagar? Eller ligger under denna egendomliga distinktion något slags baktankar?

Enligt försljudanden skulle en majoritet inom utredningen troligen kunna väntas föreslå införandet av ett enkammersystem. Det kan förvisso med skäl sägas, att våra båda kamrar efter 1919 med tiden blivit varandra så lika, att förutsättningarna för tvåkammersystemet i betänklig mån rubbats eller försvunnit. Men en konservativ uppfattning borde väl rimligtvis vara att söka råda bot på detta förhållande inte genom att avskaffa första kammaren utan genom att konstruera en mera ändamålsenlig sådan kammare. Det gäller alltså att i sådana former, som passar tiden, förebygga de vådor, som kunna hota från illa genomtänkta beslut av en enda, genom direkta val utsedd församling, och att säkerställa en behörig representation för sådana viktiga grupper och intressen inom samhället, som ej kommer till sin fulla rätt i en rent folkvald kammare. Problemet är säkerligen ytterst svårlöst, allra helst sedan den korporativa representationen råkat i vanrykte genom 1930-talets händelser. Men för ett konservativt parti borde det vara en bjudande plikt att gripa sig an därmed och inte nöja sig med att passivt åse den nuvarande föga lyckade första kammarens avveckling.

Mycket oviss förefaller utredningens ställning att vara i fråga om valmetoden. Atskilliga goda principiella skäl kan anföras för majoritetsval, om resonemanget föres helt avskilt från realiteterna. Men vi lever i ett land, där traditionen sedan ett par generatio-

ner tillbaka räknar med ett flertal partier. Att under sådana förhållanden införa majoritetsval — om systemet inte kompletteras och belamras med ett enormt antal utjämningsmandat — skulle väl i praktiken endast innebära, att man för en mycket avsevärd framtid permanentar ett så gott som obegränsat maktinnehav hos ett parti, som redan förlorat sin majoritetsställning och som av socialstatistiska skäl rimligtvis är dömt att ytterligare skrumpna ihop i framtiden. Samma parti har redan i sin nuvarande osäkra ställning inom riksdagen gett prov på en mycket långt gående ovillighet att taga ens måttlig hänsyn till åsikterna inom den andra hälften av nationen. Om borgerliga partier skulle bidra till att genom en alldeles onödig ändring av valsättet konsolidera och förlänga denna riktning maktinnehav på obestämd tid, förefaller detta vara en handling, som kommer självmordet ganska nära.

Att inskriva parlamentarismen i själva grundlagen liksom att ge riksdagen ensamhet över lagstiftningen tillhör det slag av »reformer», som är fullständigt överflödigt för närvarande och möjligen kan skapa alldeles onödiga svårigheter i framtiden. Varför inte nöja sig med nuvarande praxis och ha kvar de säkerhetsventiler, som regeringsformens hittillsvarande text möjligen kan innebära?

Det är självfallet inte riktigt att döma författningsutredningen efter de ovissa och oklara förljudanden om dess avsikter, som hittills varit synliga. Men om dessa, mot förväntningarna, skulle visa sig i huvudsak riktiga, har utredningen på ett mycket olyckligt sätt hemfallit åt den bristande instinkt i fråga om traditionernas reella betydelse och den nervösa klåfingrighet, som här i Sverige tycks tillhöra de mest utmärkande egenheterna i vårt tidsskede.

Centerpartiets anpassnings-svårigheter

År 1955 antogs av den dåvarande riksdagsmajoriteten, socialdemokrater och bondeförbundare, nya regler för företagsbeskattningen, som på en rad punkter innefattade väsentliga skärpningar. Bland annat skulle nedskrivning av varulager endast medges till 40 procent av värdet i stället för 30 procent. Den nya 40-procentsregeln skulle emellertid inte genomföras omedelbart. Detta var ogörligt, då det hade lett till betydande störningar i näringslivet. Man fastställde för den skull en viss övergångstid och bestämde, att 40-procentsregeln skulle träda i kraft från och med 1960 års taxering.

Mot bakgrund av det försämrade konjunkturläget har finansministern i en proposition nyligen föreslagit ytterligare ett års uppskov med ikraftträdandet av den skärpta lagstiftningen. Detta har varit en realistisk bedömning, kring vilken det icke inneburet någon svårighet att ena de demokratiska partierna. Samma enighet har emellertid icke kunnat uppnås vad det gäller det från höger- och folkpartihåll framförda förslaget om att göra 30-procentsregeln permanent. Att man från socialdemokratisk sida inte varit beredd att frånga sin principiellt avoga inställning till näringslivet, är kanske knappast ägnat att förvåna. Desto mer förvånansvärt är det likväl att finna hur centerpartiet så villigt slagit följe med den tidigare koalitionspartnern mot ett samlat höger- och folkpartikrav. Och samtidigt söker centerpartiet ta åt sig äran av att ett uppskavsbeslut överhuvudtaget kommit till. Bakgrunden till detta påstående från centerpartiet utgöres av den omständigheten, att partiet i höstas i en motion framförde de krav, som nu kommit till synes i regeringens

proposition. Det vill onekligen synas som om centerpartiet något överskattar sin egen betydelse. Helt uteslutet torde det i varje fall inte vara, att finansministern, centerpartiets motion förutan, blivit införstådd med det omöjliga i att så snabbt omsätta 40-procentsregeln i praktiken. Av allt att döma är man dock på centerpartihåll benägen att i propositionen se ett resultat av egna taktiska ansträngningar. Men vad hindrade centerpartiet från att — när propositionen väl förelåg på riksdagens bord — i stället ansluta sig till det borgerliga kravet? Då skulle partiets manövrerande icke utan fog kunnat betraktas som i hög grad inbringande — från taktisk synpunkt. Sakligt sett och från borgerlig synpunkt är det svårt att förstå centerpartiets ståndpunkt. I riksdagsdebatten framhöll högermannen hr Hagberg i Malmö, att det framför allt var tre skäl, som motiverade högerns och folkpartiets gemensamma ståndpunkt. För det första skulle 40-procentsregeln innebära en väsentlig skärpning av företagsbeskattningen. För det andra skulle den innebära en beskattning av rent fiktiva vinster, och för det tredje slutligen reagerade han mot den retroaktiva karaktär, som 40-procentsregeln skulle få, om den genomfördes i enlighet med 1955 års intentioner. För småföretagen skulle 40-procentsregeln medföra en ytterligare pressning uppåt av det ansträngda kostnadsläget. Hr Bengtsson i Jönköping (cp) underströk emellertid som sin åsikt, »att den svenska företagsbeskattningen allmänt anses vara synnerligen förmånlig jämfört med vad som gäller i andra länder», ett påstående utan grund, särskilt med tanke på dubbelbeskattningens verkan i Sverige. Som ytterligare motivering för sin ståndpunkt anförde hr Bengtson, att konjunkturutvecklingen borde avvaktas, innan frågan om 40-procentsregeln

införande definitivt avgöres. Det är självfallet uppenbart orimligt att i detta sammanhang åberopa konjunkturpolitiska skäl. Det finns all anledning att instämma med hr Gustafson i Göteborg (fp) i hans kritik mot centerpartiets och socialdemokraternas avsikt att så snart lågkonjunkturen är över tillämpa 40-procentsregeln. »Det innebär», sade hr Gustafson, »att om vi får normala konjunkturer och framtvingar en uppskrivning av lagren, står företagen i en kommande lågkonjunktur utan den extra reserv som de nu haft och som visat sig vara så värdefull inte minst ur sysselsättningsbefrämjande synpunkt. Detta är alltså vad denna inställning innebär. I en kommande lågkonjunktur ställer man företagen utan den extra reserv de skulle behöva.»

Från samhällsekonomisk synpunkt är centerpartiets hållning att beklaga. Hotet från 40-procentsregeln skapar för många företagare en ovisshet, som knappast verkar i produktionsbefrämjande riktning. Givetvis innebär det också svårigheter i planeringen för många, att inte veta annat än från år till år hur en väsentlig beskattningsregel skall komma att tillämpas. Ett permanentande av 30-procentsregeln hade tvivelsutan utgjort en välkommen stimulans för inte minst många småföretagare.

Från allmänt politisk synpunkt är det betänkligt, att centerpartiet icke velat medverka till en samverkan mellan samtliga borgerliga partier i en näringspolitisk fråga. Man vill dock hoppas, att det för centerpartiets roll är fråga om övergående svårigheter att anpassa sig till en borgerlig politik.

Nedrustningen av det fria bildningsarbetet

Ecklesiastikministerns nya kulturbudget innebär reella anslagsökningar

på 27,6 miljoner kr. Huvudparten av dem går till den nödvändiga uppbyggnaden av universiteten. För denna sin omsorg om den högre forskningen förtjänar herr Edenman ett högt beröm. Samtidigt har han emellertid tillfogat folkbildningsarbetet ett hårt slag. Av statsfinansiella skäl ser han sig nämligen nödsakad att begränsa statens andel i kostnaderna för den fria och frivilliga bildningsverksamheten. Hans nedprutning drabbar både studiecirkelverksamheten och ungdomens fritidsverksamhet.

I en proposition till årets riksdag föreslås ändrade bestämmelser för statsbidragen till folkbildningsarbetet. Enligt nuvarande bestämmelser utgår statsbidrag till allmän studiecirkel med högst hälften av de verkliga kostnaderna för handledare eller studiemateriel, dock högst 7: 50 kr. per studietimme. Till ungdomscirkel utgår statsbidrag med högst 75% av samma kostnader, dock högst 11 kr. I propositionen föreslås nu att statsbidrag till allmän studiecirkel utgår med högst 40% av kostnaderna, dock högst 6 kr. per studietimme, samt för ungdomscirkel med högst 60% för samma kostnader, dock högst 9 kr. per studietimme. Bestämmelserna innebär att statsbidraget till studiecirkelarna skärs ned med omkring 20%. Maximibidraget för anordnandet av fritidsgrupp sänks samtidigt från 6: 50 till 4 kr. för varje gruppdeltagare. Härigenom kan trots den beräknade ökningen av verksamhetens omfattning anslagen för nästa budgetår bli oförändrade 9 resp. 3 miljoner kr.

Herr Edenmans sparaktion är i detta fall djupt olustig. Medan föreläsningens verksamheten på många håll förefaller att tyna bort, har utvecklingen på studiecirkelsområdet både kvantitativt och kvalitativt gått raskt framåt. Sammanlagt uppgår nu antalet studiecirkel i de tretton statsunderstödda

studieförbunden till omkring 64 000. Antalet cirklar befinner sig också i oavläten tillväxt. Som exempel kan anföras att studiecirkelarna i Medborgarskolan under året 1957-1958 ökade med 305 till 6 232. För det nya budgetåret hade studieförbunden, som nu har 2 245 000 kr. i anslag för organisations- och administrationskostnader, begärt en ökning med inemot 2,2 miljoner kr. Skolöverstyrelsen, som följde herr Strängs sparsamhetslinje, prutade ner summan till 655 000 kr., av vilka 400 000 kr. var automatiska ökning. Herr Edenman vill endast bifalla en ökning med 100 000 kr.

Ecklesiastikministern understryker själv det utomordentligt stora värde som studiecirkelverksamheten har för kulturlivet och bildningsarbetet. Han vill därför inte förorda några åtgärder, som kan bli till allvarligt men för denna verksamhetsform. Minskningen av statsbidraget innebär endast »en omfördelning av kostnaderna mellan staten och cirkeldeltagarna och förutsätter därför ökade insatser från de enskilda deltagarnas sida, insatser som för den enskilde är relativt blygsamma».

Medan t. ex. i Danmark all studieverksamhet efter Aftenskoleloven är kostnadsfri, följer herr Edenman en helt annan linje i sin folkbildningspolitik. Redan nu betalar kursdeltagarna lika stor del som statsanslaget, ungefär 10 miljoner kr. Nu måste avgifterna ytterligare höjas. Andra konsekvenser kommer sannolikt att bli, att vissa studiecirkel läggs ner, att kvaliteten på lärarkrafter och hjälpmedel sjunker, att antalet lektionstimmar minskar och att bokrabatterna faller bort. Den tidigare glädjande framstegstakten bromsas upp, och genom de minskade bidragen till administrationskostnader kommer studieförbunden att hämmas i hela sin verksamhet.

Särskilt beklaglig är nedprutningen av bidragen till de s. k. fritidsgrupperna, som lockar allt flera ungdomar och som blivit ett av samhällets positiva åtgärder mot ungdomsbrottsligheten. Man räknar med att denna verksamhet nu når omkring 30% av ungdomen i aktuell ålder. Hälften av ungdomarna har inte varit medlemmar i någon ungdomssammanslutning. Herr Edenman betonar, att avsikten med kostnadsbegränsningen för staten inte är att begränsa denna prisvärda fritidsverksamhet för ungdom, men en sådan följd får nog hans åtgärd i alla fall. I denna tid, när ungdomen översvämmas av osovrat material från tidningar, film, radio och television, har staten skyldighet att lära den att bena upp begreppen. Man kan inte hoppas på att de enskilda deltagarna själva skall bekosta under-

visningen. Här måste staten helhjärtat träda i bränschen.

Den energiska verksamhet, som folkbildningskretsarna utövar, har hittills varit en ljuspunkt, ett av de mest glädjande dragen i vår andliga beredskap. Allt flera svenskar har dragits in i bildningsarbetet. Många har i studiecirkelarna lärt sig intresse för allmänna frågor och skolats i den politiska tjänsten i kommuner och riksdag. Folkbildningsverksamheten har också visat sig vara ett ypperligt medel att nå ungdomen och engagera den för kulturella och samhällliga frågor. En begränsning av statens medverkan kan leda till ett förtvinnande av hela denna lovande utveckling. Herr Edenmans prutningsförslag är ett andligt fattigdomsbevis för vår materiellt högtstående nation!